

Аннотація. Раскрыто экономическое содержание государственной поддержки сельского хозяйства через тщательный просмотр ее основных составных: методов, форм и средств осуществления государственной поддержки. Проанализировано современные классификации форм и методов государственной поддержки аграрного сектора экономики Украины, приведены основные средства ее осуществления. Предложено авторское видение основных элементов государственной поддержки сельского хозяйства.

Ключевые слова: формы, методы, средства государственной поддержки

Abstract. In article the economic content of the state support of agriculture through consideration of its main components is opened: methods, forms and ways of implementation of the state support. Modern classifications of forms and methods of the state support of agrarian sector of economy of Ukraine are analysed, the main ways of its implementation are given. Author's vision of basic elements of the state support of agriculture is offered.

Keywords: forms, methods, means of the state support.

УДК [332.122:338.43]:631.153

А.І. Ільницький, аспірант ПДАТУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розкрита сутність терміну «стратегія», виділені основні трактування стратегії, а також розкрито сутність поняття «стратегічного планування». Розглядається проблема використання планування території в процесі формування стратегії розвитку сільських територій. Проаналізовано дослідження відомих вчених, які внесли вагомий внесок у вивченні теоретичних положень стратегічного планування та досліджень проблем розвитку сільських територій. Особисто автором виділено основні етапи процесу стратегічного планування розвитку сільських територій.

Ключові слова: стратегічне планування, сільські території, сільський розвиток.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема перспективного розвитку сільських територій є суттєвою для українського уряду та місцевого самоврядування безпосередньо. Сьогодні ця проблема посилюється недостатньою кількістю компетентних фахівців та науковців зі стратегічним баченням розвитку територіальної громади. Політичні зміни, що відбуваються на селі при реформуванні земельних, майнових відносин, соціальної сфери, реструктуризації господарських структур також вимагають підвищеної уваги до управління розвитком сільських територій України.

Слід зазначити, що основою життєдіяльності села, селища завжди буде економічний розвиток, який повинен бути регульованим та направленим на підвищення якісного рівня життя територіальної громади села, селища, а також росту її добробуту.

В умовах посилення самоорганізації територіальних громад найголовнішим та дієвим інструментом сталого розвитку сільських територій є стратегічне планування. На сьогодні стратегічне планування розглядається як один із найбільш перспективних та ефективних механізмів реалізації довгострокового прогнозування.

Стратегічне планування розвитку сільських територій є особливо важливим в умовах нестабільного навколишнього середовища, ризиків в зовнішньому середовищі, значного дефіциту власних ресурсів і повинно базуватись на здібностях та вміннях людей, а також на якісному людському розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вагомий внесок у вивченні теоретичних положень стратегічного планування та досліджень проблем розвитку сільських територій внесли такі відомі вчені-економісти як О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, В. В. Тертичка, Р.Л. Брусак, Л. В. Хомич, К.В. Васьківська, В. К. Збарський, В. І. Ткачук, Н. М. Куцмус та інші.

Постановка завдання. Мета даної статті полягає у розкритті сутності стратегічного планування та обґрунтуванні проблематики стратегічного планування розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Л. В. Хомич стверджує, що стратегічне планування розвитку території сьогодні розглядається як один із найбільш перспективних та ефективних механізмів реалізації довгострокової регіональної політики в умовах посилення самоорганізації територіальних громад різних рівнів [9, с. 142].

В. К. Збарський виділив чотири причини спонукання економістів займатися сталим розвитком сільських територій:

- по-перше, втома людей у багатьох країнах від “принад” високоурбанізованої цивілізації, ріст престижу сільського способу життя як альтернативи міському;
- по-друге, розуміння того, що без стійкого розвитку сільських територій неможливий прогрес і гармонійний розвиток суспільства в цілому;
- по-третє, посилювана криза сільського життя, перетворення сільських регіонів у зони бідності та соціального неблагополуччя;
- по-четверте, неефективність, а то й неможливість використання на селі механізмів розвитку, придатних для міських спільнот [5, с. 129].

В. І. Ткачук, Н. М. Куцмус зазначають, що на сьогодні державна підтримка розвитку сільських територій концентрується переважно довкола державного пільгового кредитування індивідуальних сільських забудовників, реформування та розвитку комунального господарства у сільській місцевості, інвестування в заклади охорони здоров'я, газифікацію, дороги, і основою виходу з кризи на селі повинні стати заходи, які в змозі сформувати належний рівень доходів як основи для створення якісних умов життя селян [8, с. 125].

Розкриття сутності стратегічного планування не можливе без самого терміну «стратегія», яка має глибоке коріння і широке поширення та загалом розуміється як комплекс дій з досягнення визначених цілей.

Поняття «стратегія» в перекладі з давньогрецької – «stratos» (армія, військо), «agos» (я керую). Можна сказати, що це мистецтво керівництва суспільною та політичною боротьбою, спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь, якщо спиратись на новий словник української мови [6, с. 417].

У сучасному розумінні стратегія повинна:

- містити ясні цілі, досягнення яких є вирішальним для загального результату місцевого розвитку;
- підтримувати громадську ініціативу;
- концентрувати головні зусилля в потрібний час у потрібному місці;
- передбачати таку гнучкість поведінки, щоб використовувати мінімум ресурсів для досягнення максимального результату;
- визначати скоординоване керівництво;
- окреслювати коректний порядок дій;
- забезпечувати гарантовані ресурси [3, с. 13].

Існує три основних підходи до розуміння поняття «стратегія» (табл. 1).

Таблиця 1

Три підходи до бачення стратегії

№ п/п	Трактовка (бачення) стратегії
1.	Стратегія як абстрактна норма діяльності, абстрагована за змістом, але звернена до процесів досягнення цілей. Поняття стратегії близьке до поняття стратегічного бачення і розуміється як уявлення про бажаний стан організації.
2.	Ототожнення стратегії і стратегічного плану дій. Можливе зміщення акценту на програмному компоненті (план дій) і стратегія може стати мозаїкою слабопов'язаних дій у різних напрямках.
3.	Стратегія як процес. Стратегічне планування розуміється як процес, спрямований на розробку і впровадження стратегії розвитку середовища, в якому існує організація, громада, країна, а також пристосування до цих змін. Стратегічне планування характеризує не тільки основний шлях розвитку системи, але й дозволяє модифікувати його або, якщо потрібно, коригувати напрям, беручи до уваги зміни середовища.

Джерело: [1, с. 6]

У літературних джерелах існує значна кількість визначень стратегічного планування. Стратегічне планування – це систематичний процес, за допомогою якого організація, регіон чи територіальна громада прогнозує та планує свою діяльність на майбутнє [1, с. 10]. Стратегічне планування можна вважати водночас процесом і результатом, оскільки в його основу покладено вибір цілей та завдань, що мають привести до кращого суспільства та саме визначення найдієвішого способу досягнення цілей та завдань.

Виходячи з цього, метою стратегічного планування можна вважати підвищення ефективності організованості території та розвитку її як системи, визначення напрямів розвитку системи через зміну структури, процесів і ресурсів у заданому проміжку часу. Стратегічний план являє собою довгостроковий пакет документів розвитку сільських територій, який декларує напрями економічного та соціального розвитку села, селища на тривалу перспективу, принаймні на десять років.

Отже, сталий розвиток території (поселення, села, селища, міста) передбачає:

- здатність до самостійного розвитку, що ґрунтується на зростанні виробництва товарів та послуг, створення сприятливого ділового клімату для підприємницької діяльності та оптимальних умов для впровадження інвестицій та інновацій;
- ощадливе і раціональне використання природних ресурсів, реалізація заходів утримання екологічної рівноваги на території;
- стабільне зростання якості життя громадян – мешканців території, вдосконалення співпраці центральних та місцевих органів влади, в т.ч. й місцевого самоврядування з метою досягнення консенсусу у вирішенні проблем як державного, так і місцевого розвитку;
- впровадження стратегічного планування розвитку територій на всіх щаблях адміністративно-територіального поділу України, узгодження відомчих і територіальних стратегій та цільових програм;
- оптимізація використання ресурсів території з метою їх найкращого використання при вирішенні проблем як державного, так і локального розвитку;
- оптимізація мережі надання послуг населенню, створення спеціальних умов та пілотних територій інтенсивного економічного розвитку на територіях;
- посилення інституційної здатності органів державної влади й місцевого самоврядування у вирішенні проблем життєдіяльності та добробуту населення [2, с. 25-26].

Характерною особливістю розвитку сільських територій є акцентування уваги на стратегіях ендogenous розвитку, що передбачає використання потенціалу місцевих людських, інституційних і фізичних ресурсів, щоб створити для сільських жителів нові можливості працевлаштування та стимулювати нові види економічної діяльності [4, с. 118].

Головними особливостями проведення стратегічного планування розвитку сільських територій є максимальне залучення різних цільових груп у процеси планування, застосування геоінформаційних систем технологій (ГІС-технологій), економічна оцінка соціального, економічного та екологічного потенціалу територій в розрізі сільських адміністрацій, а також застосування економіко-математичної моделі при формуванні оптимального набору економічних, соціальних і екологічних проектів їх розвитку.

Виходячи з цього, практика виділяє такі етапи процесу стратегічного планування розвитку сільських територій:

1. Збір актуальної інформації про проблеми та потенціали розвитку району сільського типу.
2. Аналіз сильних і слабких сторін розвитку сільських територій.
3. Розробка головної мети та стратегічних напрямів розвитку сільської території.
4. Розробка стратегії сталого розвитку сільської території на основі сформульованих напрямків розвитку.
5. Широке обговорення, доопрацювання та затвердження стратегічного плану.
6. Інтеграція стратегії розвитку сільської території в стратегічні плани вищого рівня.
7. Початок реалізації стратегічного плану розвитку.

У табл. 2 наведемо результати SWOT-аналізу територіального розвитку.

Результати аналізу сильних сторін, можливостей розвитку, слабких сторін та загроз розвитку Хмельницької області (SWOT-аналіз)

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
Географічне розміщення у помірному кліматі, витягненість області з півночі на південь, що мінімізує ризики для сільськогосподарства.	Значна частка населення старшого за працездатний вік.
Розміщення Хмельницького на перехресті доріг та найоптимальнішій відстані від обласних центрів: Тернополя, Чернівців, Рівного, Вінниці, що створює можливості для перетворення Хмельницького на міжрегіональний логістичний центр.	Значні міжрайонні дисбаланси у розвитку економіки, освіти, культури, охорони здоров'я.
Наявність на півдні, півночі та заході області досить потужних міст, що створює можливості для прискореного розвитку всієї території області.	Низький рівень розвитку економіки: низький показник ВРП на душу населення, низький рівень експорту.
Достатня забезпеченість (надлишок) електроресурсами завдяки ХАЕС.	Низький рівень іноземних та внутрішніх інвестицій.
Наявність природних ресурсів, корисних копалин (глина, піски, торф, вапняки) для розвитку промисловості будівельних матеріалів та місцевого будівництва.	Проходження основних міжнародних транспортних коридорів поза межами області
Значні запаси мінеральних вод типу «Нафтуся» та радонових	Відсутність схеми планування області.
Низьке екологічне навантаження, наявність великих природоохоронних територій.	Недостатньо кваліфікованої робочої сили для нових виробництв, структура професійної підготовки не відповідає потребам економіки області.
Значна кількість підприємців, які швидко адаптуються в нових економічних умовах.	Переважає незалученість місцевих наукових кадрів та дослідницької бази до економічного розвитку області, відірваність науки від виробництва.
Значна кількість об'єктів архітектурної, історико-культурної спадщини.	Низький рівень урбанізації області.
Мононаціональний склад населення, низький рівень злочинності, що забезпечує область від суспільної нестабільності.	Слабка інформатизація (окремі райони не мають доступу до Інтернету, мало центрів відкритого доступу до Інтернету, слабка представленість області в Інтернеті).
	Нераціональна структура сільського господарства області, що веде до низької зайнятості сільського населення.
	Відсутність автентичності, туристичного бренду області.
	Низький рівень промислового виробництва
	Низький рівень використання місцевих корисних копалин та природних ресурсів.
Можливості	Загрози
Зростання попиту на продовольство на світовому ринку, що стимулюватиме розвиток АПК.	Відсутність системних структурних реформ в Україні.
Зростання попиту на екологічно чисту продукцію АПК.	Відплив кваліфікованих кадрів за межі області.
Зменшення запасів чистої питної води в Україні та Європі підтримуватиме попит на мінеральні води області.	Корупція.
Економічна глобалізація призводить до пошуку нових об'єктів інвестування (зокрема розширення виробництв (у т. ч. машинобудівних) з Євросоюзу до країн-сусідів).	Введення додаткових обмежень для роботи підприємців.
Зростання популярності сільського, зеленого, культурного, світоглядного туризму серед населення України та Європи.	Нестабільність національної валюти.
Зростання вартості енергоносіїв підвищуватиме рентабельність альтернативної та атомної енергетики.	Обмежені фінансові ресурси для розвитку області.

Продовження табл. 2.

1	2
Економічні реформи в країні (спрощення дозвільної системи, сприяння залученню інвестицій, дешеві кредити під державні гарантії).	Загроза екологічної катастрофи, пов'язана з ризиком аварії на ХАЕС.
Відкриття ринків Росії стимулюватиме розвиток легкої, обробної промисловості, машинобудування.	Тенденція до зростання структурного дисбалансу області (залежність економіки від роботи ХАЕС та с.-г. сектору).
Можливе прийняття рішення про будівництво транспортного коридору через територію області (Румунія-Польща-Балтія).	
Збільшення обсягів будівництва після економічної кризи.	
Децентралізація професійно-технічної освіти.	

Джерело: [7].

Отже, стратегічне планування є одним з інструментів щодо регулювання та управління соціально-економічними процесами на території і комплексною системою цільових орієнтирів розвитку як території, так і окремих галузей економічної та соціальної сфер [2, с. 95].

Висновки. Стратегічне планування допоможе реалізувати важливі проекти, акцентуючи увагу на довготермінові пріоритети, дасть перспективне бачення у щоденній діяльності, змінить свідомість громади і надасть можливості досягнення консенсусу, допоможе уявити, якою повинна стати територіальна громада після реалізації стратегії, дозволить по-новому побачити її майбутнє, визначити напрямки ефективнішого використання ресурсів, зосереджуючи увагу на проектах і програмах, котрі визнані найбільш значимими, і які заслуговують загальної підтримки, задіє механізм партнерства секторів – суспільного, приватного та влади.

Важливим напрямом дослідження стратегічного планування є обґрунтування майбутніх суспільних потреб та визначення переважних напрямів використання території, застосування принципів функціонального зонування території, формування принципів урахування державних, громадських і приватних інтересів та формування відповідної нормативно-правової бази.

Список використаних джерел

1. Берданова О. В. Стратегічне планування: навчальний посібник / О. В. Берданова, В. М. Вакулєнко, В. В. Тертичка. – Л.: ЗУКЦ, 2008. – 138 с.
2. Брусак Р. Л. Стратегічне планування в управлінні розвитком території. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 174 с.
3. Вакулєнко В. М. Стратегічне планування місцевого розвитку. [практичний посібник] / В. М. Вакулєнко, О. В. Берданова // Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія-А», 2012. – 88 с.
4. Васківська К. В. Проблеми розвитку сільських територій / К. В. Васківська, І. В. Сембай, О. А. Сікора // Економіка АПК. – 2009. – № 11. – С. 117-121 .
5. Збарський В. К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи / В. К. Збарський // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 129-136 .
6. Новий словник української мови / В. Яремко, О. Сліпущко: В 4 т. – Т. 4. – К.: Аконтіт, 1999. – С. 417.
7. Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 рр., затверджені рішенням Хмельницької обласної ради від 18 травня 2011 року № 24-4/2011.
8. Ткачук В. І. Диверсифікація сільської економіки: соціально-економічний ефект / В. І. Ткачук, Н. М. Куцмус // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 125-132.
9. Хомич Л. В. Стратегія регіонального розвитку і планування території / Л. В. Хомич // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4(5). – С. 142-149.

Анотація. *Раскрыта сущность термина «стратегия», выделены основные трактовки стратегии, а также раскрыта сущность понятия «стратегического планирования». Рассматривается проблема использования планирования территории в процессе формирования стратегии развития сельских территорий. Проанализированы исследования известных ученых, внесших весомый вклад в изучении теоретических положений стратегического планирования и исследований проблем развития сельских территорий. Лично автором выделены основные этапы процесса стратегического планирования развития сельских территорий.*

Ключевые слова: стратегическое планирование, сельские территории, сельское развитие.
Annotation. The paper reveals the essence of the term “strategy”, and the main treatment strategy, and reveals the essence of the concept of “strategic planning”. The problem of scheduling the use of the territory in the process of strategic development of rural areas. Analyzed studies of renowned scientists who have made a significant contribution to the study of the theoretical principles of strategic planning and research problems of rural development. Personally, the author highlights the main steps of the strategic planning process of rural development.

Keywords: strategic planning, rural areas, rural development.

УДК 361.16:658.152

В.В. Поліщук, здобувач Інституту аграрної економіки національної академії аграрних наук України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ІНТЕГРОВАНОГО ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Обґрунтовується необхідність оновлення і звертається увага на шляхи реформування МТБ цукробурякового виробництва в умовах його інтеграції.

Ключові слова: оновлення, продукція, майно, засоби, виробництво, база, ресурси.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Цукрові буряки – одна з основних технічних культур, яка культивується в Україні. Наша держава має багатолітню традицію виробництва та експорту цукру. Тривалий час вона була одноосібним лідером на світовому ринку з даного виду продукції. Однак в межах останніх двох десятиліть бурякоцукрове виробництво в Україні знаходиться в стані занепаду. Тому досить своєчасним, на нашу думку, є постановка питання про реструктуризацію цукробурякового підкомплексу України, яка без сумніву є необхідною передумовою створення інтегрованих цукробурякових формувань.

На нашу думку, досить справедливим є твердження вчених В.В. Бабаніна і Е.В. Добровольської, що реформування економічних відносин в бурякоцукровому підкомплексі необхідно починати з перебудови його виробничого потенціалу, в складі якого досить вагоме (якщо не визначальне) місце займає матеріально-технічна база (МТБ). Мова йде як про структурні зміни основних виробничих засобів, які необхідно здійснити найближчим часом, так і про суттєве відновлення їх.

Вважаємо, що сучасний стан МТБ цукробурякового підкомплексу не в змозі забезпечити конкурентоздатності його виробництва, оскільки знос його основних засобів є досить значним – 70 і більше відсотків, тобто знаходиться в кризовому стані.

Виходячи із вище сказаного, можна зробити висновок про те, що піднята тема, тобто тема оновлення і зміцнення МТБ цукробурякового під комплексу, є досить важливою і актуальною на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми необхідності оновлення і зміцнення МТБ цукробурякового виробництва з метою відродження галузі та завоювання належного провідного їй місця на світовому ринку доволі широко представлені в українській економічній літературі. Особливо актуальною стала вище згадувана проблема з часу прийняття урядом України рішення про створення інтегрованих агроформувань, в тому числі і цукробурякового напрямку. Так, прийняття Верховною Радою України Закону „Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру” (17 червня 1999 р.) спонукає наукових працівників до пошуку альтернативних рішень з питань формування МТБ.